

Mihael Glavan

PAUL WIENER (1495–1554)

**Ugleden evropski reformator
in prvi »slovenski« luteranski škof¹**

Luthrovo leto v Sloveniji

Luthrovo leto v Republiki Sloveniji nam je že prineslo in še bo razno-
vrstno in programsko bogato serijo kulturnih in strokovnih dogodkov,
s katerimi skušamo ozaveščati tudi pretežno katoliške Slovence o tem
velikanu evropske reformacijske misli in kreatorju modernega nemškega
jezika in literature. Pozabiti ne smemo, da njegov prevod Svetega pisma
ne pomeni samo kreativnega prenosa vsebine svete knjige iz klasičnih
jezikov (grščine, hebrejščine, latinščine), ampak tudi enako kreativno
jezikovno stvaritev v živem jeziku – nemščini. Naše razprave, ali bolje
rečeno krajše osebne predstavitve, kajti pravega dialoga ni bilo dovolj, so
se nanašale predvsem na Luthrovo teološko, sociološko in celo socialno,
filozofsko in politično reformo. Sam sem vselej razumeval reformacijo
najprej v duhovnem (religiozno-filozofskem) smislu in šele potem tudi v
sociološkem, družbenem, ekonomskem ali celo političnem. Najprej torej
kot prehod od teocentričnega v antropocentrično razumevanje sveta, ko
človek ne veruje in deluje ter misli le skozi organizacijo oz. institucijo,
temveč prek svojega neposrednega verovanja in delovanja, oprtega na
Sveto pismo. Luthrova in potem tudi Trubarjeva ter Wienerjeva teolo-
ška misel je hkrati univerzalistična in konkretno osebna. Izpeljana je
iz teološke osnove Svetega pisma, a se vselej obrača k človeku in veruje
v človeško težnjo po dobrem in pravičnem. V središču je dojemanje
božje skrivnosti, ki jo je mogoče doseči le z vero, ki je nenadomestljiva

1 Dr. Hermann Pitters v svojem predavanju »Ein Europäer der Reformation« na Rašici,
9. 10. 2016.

resnica. (To je mogoče razumeti tudi iz Wienerjevega odlomka iz spisa o klicanju in verovanju svetnikov, v katerem dokazuje, da na poti k Bogu velja le vera in ne pomagajo nobeni nadomestki v podobi svetnikov.) Trubarjevo in Wienerjevo življenjsko prizadevanje ni veljalo le zveličanju lastne osebe, temveč tudi ljudi, med katerimi sta se po božji volji rodila, in so znali le svoj materni slovenski jezik. Tako sta oba razumela svoje poslanstvo. Matija Trost je v svojem panegiriku štel našega Trubarja v vseh pogledih za primerljivega z Luthrom. Kar je Luther storil za Nemce, je Trubar storil za Slovence. Torej, odvezal jim je jezik in jim odprl pot do samospoštovanja.

Burno 16. stoletje je bilo poleg verskega predvsem tudi velik duhovni prelom. Škof Geza Filo ga je imenoval kar revolucija z vsemi svojimi drastičnimi, celo krvavimi implikacijami. Reformacija je najprej in predvsem duhovna revolucija, ki opušča srednjeveški strah pred peklenškimi mukami za grešno življenje. Brez greha pa ni nihče. Reformirati Cerkev kot institucijo in vernika kot človeka na osnovi Svetega pisma, doživljati Kristusa kot edino utelešeno božanstvo, milost skozi pošteno verovanje in delovanje po veri – to so duhovi humanistične miselnosti, ki je začela razklepati srednjeveški univerzalizem.

Kako živi »stoji in obstaja« reformacija med današnjimi Slovenci

In kako je reformacija vplivala na Slovence? Prav gotovo odrešilno in najprej sproščujoče, kasneje pa jih je pripeljala tudi v hudo travmatične bivanjske stiske. Razvezala jim je prastrah pred usojenostjo posmrtna kazni, kazala jim je notranje etične zapovedi, ki naj jim sledijo, in končno jim je razvezala jezik za poslušanje, umevanje, branje in pisanje božje besede, molitve in pesmi. Geza Filo celo pravi, da reformacija ni zaključena, temveč ostaja kot trajna zaveza, da sproti preverjamo svoje delovanje in v svoji veri reformiramo človekovo družbeno obnašanje do sočloveka, narave in planeta. Luther in Trubar ter Wiener nas še zmeraj zadržujejo, da živimo in delujemo po svoji svobodni vesti, ker smo ustvarjeni po božji podobi, s čimer nam je bilo podeljeno nedotakljivo dostojanstvo. O razvoju skozi stoletja ne bom govoril, omenim naj le, da je prav *člove-*

kovo nedotakljivo dostojanstvo, ki temelji v božji podobi v človeku, znova močno podoživel in utemeljeval Edvard Kocbek. V najtežjih časih, ko sta nam nacizem in fašizem, pa tudi stalinizem grozili, da bomo Slovenci morda izbrisani z obličja zemlje, se je reformatorsko uprl katoliškemu klerikalizmu, ki si je za svojo politično podobo izbral kolaboracionizem. Poudarjal je antropocentrično krščanstvo, ki mu je zaradi svojega bistva v odrešeniku, veri in svetem pismu bilo dragocenejše, prvotnejše in globlje od prilagodljivega preživetja, ki ga je ponujala slovenska cerkev, navezana na Rim in svoje materialne statusne podlage.

Paul Wiener (1495–1554) – življenjski in delovni razpon od Ljubljane do Hermannstadta

Wienerjeva bivanjska in delovno ustvarjalna pot izkazuje njegovo evropsko razsežnost. Bil je sopotnik velikega obrata od srednjega veka k novemu, kar je bilo bistveno za prehod v humanistično miselnost in renesančno dožemanje sveta. Temu duhu se je odprl v času študija na dunajski univerzi. Od tod ga je pot naravno peljala v reformistične poglede na vero in cerkev. Wiener se nam torej kaže v obeh podobah: kot izobražen humanističen mislec in reformatorski teolog, zato so njegovo delo, življenje in nazori tudi primeren vzorec za vpogled v razvoj in kontroverze sočasne evropske filozofske in teološke misli.

Njegova ustvarjalnost enakovredno pripada tako slovenski kot sedmograški luteranski cerkvi.

Rodil se je leta 1495 v Kranju, kjer je stal eden od utrjenih kranjskih gradov. Verjetno je izhajal in neke tamkajšnje priseljene povzdignjene uradniške družine. En brat je naredil vojaško kariero in umrl kot oficir kraljeve vojske. V univerzitetnih matrikah je vpisan 13. okt. 1514 kot P. W. iz Kranja, študij pa je po takratnih normativih zaključil z magisterijem (tako kot Dalmatin). Že zgodaj je postal pridigar in kmalu dobil tudi odgovornejši mesti stolnega župnika in škofovega vikarja in tajnika. Še bolj se je uveljavil v upravnih in oblastnih organih in upravnih službah. V deželnem zboru je zastopal stan duhovnikov. Kmalu je postal tudi duhovni predstojnik deželne uprave, sestavljene iz plemstva in meščanstva, kjer ni bil le vodja finančnega sektorja, ampak celo ko-

misar za nadzor posebnih svoboščin in pravic komisije za Kranjsko in pridruženih članskih komisij. Kasneje je bil celo imenovan za osebnega kraljevega komisarja za posebne državne prilikožnosti, osebnega zaupnega svetovalca tudi plemstvu v okviru dežele.

Wiener torej v osnovi izstopa kot cerkvena oseba, močno podprta in cenjena pri škofih Ravbarju in Kacijanarju, in hkrati z močno politično podporo visoke civilne oblasti. Zaradi svoje nadarjenosti in odgovornosti se je gotovo povsem zavedal svojih službenih dolžnosti.

Wiener in Trubar

V tako jasno službeno strukturiranem življenju je moralo priti do odločilnega srečanja s 13 let mlajšim kasnejšim prijateljem in sopotnikom Primožem Trubarjem leta 1531. Zanimivo je, da sta se z Wienerjem seznanila tako zgodaj, saj je Trubar pričel svojo poklicno duhovniško službo v Laškem šele jeseni 1530. Upoštevaajoč Pittersovo kratko, a temeljito predstavitev Wienerjeve zelo ugledne izobrazbene in karijerne poti, nas nekoliko preseneča, da pripisuje njegov radikalni obrat k reformacijski verski reformni teologiji in misli prav srečanju in sodelovanju z veliko mlajšim in predvsem veliko manj izobraženim Primožem Trubarjem. Igor Grdina nekoliko drugače navaja, da je Wiener na dvoru ljubljanskega škofa Franca Kacijanarja že prej pripadal evangeličanskemu krogu (Grdina 2017, 74). Znano je, da je Trubar iz Laškega prišel v Ljubljano s pomočjo in posredovanjem tržaškega škofa Bonoma. Jeseni 1536 je nastopil službo škofijskega vikarja in se tako pridružil stolnemu kapitelju, ki so ga sestavljali škof Kacijanar, stolni prošt, stolni dekan in deset kanonikov. Ob prihodu v Ljubljano je našel odkrite in skrite privržence luteranskemu bogoslužju celo med kapiteljskimi duhovniki. Kakor je sam zapisal: »Ob svojem prihodu v Ljubljano sem našel privržence reformaciji celo med kapiteljskimi kanoniki. Najbolj goreč je bil Paul Wiener, v čigar hiši sem se nastanil.« Za čisti svetopisemski evangelij brez papeških dopolnil, pa tudi za odpravo celibata in novo liturgijo sta se bolj ali manj javno opredeljevala tudi kanonika Lenart Mertlic (škofov namestnik) in Jurij Dragolič. Kot je zapisal 30 let kasneje, je tisti Dragolič, črnomaljski farmošter, »hud konec vzel, vpijoč, norčast in v cagovanju«. (Rupel 1966,

263–64) Kako in kdaj natančno sta se Trubar in Wiener seznanila, nam ni natančno znano, vendar je to bilo gotovo po službeni dolžnosti, ker je Wiener pač opravljal službo predstojnika duhovniškega stanu in so se morda novonameščenci morali pri njem osebno javiti ali pa jih je obiskoval na njihovih farah. Prof. Pieters je v svojem predavanju menil takole:

Njegovo jasno strukturirano življenje je poleg tega zaznamovalo še odločilno srečanje s kasnejšim prijateljem in stanovskim tovarišem Primožem Trubarjem (1508–1586) leta 1531. Ta precej mlajši, vnet zagovornik Luthrove teologije, je kot izjemno nadarjen pridigar na Kranjskem spodbudil pravo gibanje pokore. Potem ko je bil poklican v Ljubljano, je postal pobudnik popolnoma novega razumevanja evangelija. Wiener se je navdušil nad novimi idejami in, kot sam priznava, »na osnovi svojega študija prodiral vedno globje v reformacijsko sporočilo, ki ga je doživljal kot veliko notranjo osvoboditev.« (Pitters [2016] 2017, 188)²

Wiener je pograbil nova tolmačenja, ker se je že sam vse bolj poglabljal v reformacijsko poslanstvo, ki ga je doživljal kot veliko notranje osvobajanje. Odslej je sprejel načelo, da je edino veljavno opravičenje po veri, ki ga je mogoče doseči na osnovi Svetega pisma in to je obveljalo kot vodilo v njegovem nadaljnjem življenju in delu. To so bila zanj vrata v krščansko svobodo. Ta prodor ga je usposobil, da je spoznal, da je v središču vsega jasna svetopisemska beseda. Odločil se je in se 1537 poročil, po ženini smrti pa po dveh letih 1547 še drugič. To je bilo za novega škofa Tekstorja, ki je prevzel žezlo od Kacijanarja, dovolj za besno sovraštvo in krvoločni čarovniški proces. Za razliko od prejšnjih škofov, ki so bili naklonjeni humanizmu, je bil Tekstor fanatičen nasprotnik reformacije in pristaš križarskega gibanja Ignacija Loyole in jezuitov, zato so pristaše luteranstva naznanjali in zapirali. Trubar in še nekateri so pobegnili v izgnanstvo, Wiener pa je bil zaprt na ljubljanskem gradu pod obtožbo krive vere in bigamije. Grozila mu je smrtna obsodba. V zapisniku zaslišanja so bila Wienerjeva pričevanja izkrivljena (ponarejena). Obtožen je bil sodelovanja in podpiranja Trubarja in vplivanja na teološkega učitelja in ravnatelja Veita Dietricha, kateremu je poslal več

2 Prevod Pittersovega predavanja objavljamo v pričujoči številki revije (op. ur.).

pisem in ga opogumljal, da bi spoznal in odobril luteranske poglede in spoznanja. Wienerju je vendarle uspelo doseči, da je kralj Ferdinand proces prenesel iz Ljubljane na novo sodišče na Dunaju, nad katerim pa je škof Tekstor obdržal nadzor, zato je ponovno prišlo do protokolarnih ponaredb. Po številnih mukotrpnih pritožbah in reklamacijah je končni dokument o zagovoru še zmeraj vseboval toliko nepravilnosti in lažnih obtožb, da je Wiener zavrnil podpis. Po ponovni pritožbi kralju je bilo sklenjeno, naj Wiener sam sestavi izčrpno poročilo za sodišče, ki bo pod izrecno ingerenco kralja ugotovilo dejstva.

Glede na Wienerjevo starost, izobrazbo in družbeni status bi lahko pričakovali, da je on močnejše vplival na Trubarja. Po drugi strani pa nam Pietersovo drugačno mnenje ponuja možnosti za več spekulativnih pomisli. Najprej tisto, da si je Trubar prek Bonoma in še kako drugače, morda na Dunaju, vendarle pridobil več teoretskega teološkega in filozofskega znanja, kot smo mu ga na osnovi skromnih podatkov o njegovem izobraževanju pripisovali doslej. Jasno se izrisuje še druga podmena, namreč tista o Trubarjevi izjemni prepričevalni in karizmatični osebnosti, kar potrjujejo njegovi kasnejši izjemni dosežki v cerkvenih službah na Slovenskem in na Nemškem, in ne nazadnje v njegovi korespondenci z visokimi in tudi najvišjimi cerkvenimi in cesarskimi voditelji.

Trubar in Wiener sta se vsekakor odlično razumela in se dopolnjevala. Na žalost se je ohranil le en dokument o njunem sodelovanju, a je tudi ta dovolj sporočilen.

Ko sem pred leti s posredovanjem gospoda Kacijanarja, nekdanjega ljubljanskega škofa slavnega spomina, in tukajšnjega kapitlja bil poklican semkaj v pridigarsko službo in postal kanonik, sem božjo besedo prav nič drugače kakor zdaj pridigal v pravem navadnem krščanskem smislu. S tem so bili zadovoljni spoštljivo omenjeni gospod Kacijanar in ves kapitelj, deželna gosposka in vse osebe duhovnega in posvetnega, visokega in nizkega stanu na Kranjskem; pozneje tudi gospod Urban Tekstor, ki je rajnega gospoda Pavla Wienerja in mene posebej naprosil, *da sva opravljala pridigarsko službo v tukajšnji stolnici v nemškem in slovenskem jeziku.*³ Ko pa sva gospod Pavel in jaz nekatere osebe, ki so

3 Moj poudarek.

to želele, s celim zakramentom prevedela (resda v tistem času ne docela javno), zakaj dobro nam je bilo v spominu, da so rajna gospod Krištof Ravbar in gospod Frančišek Kacijanar, oba ljubljanska škofa, in gospod Peter Bonomo, rajni tržaški škof, v svoji zadnji smrtni stiski prejeli celi zakrament, kakor ga brez škode za svojo vest drugače prejeti niso hoteli, sva po Kristusovi uredbi in naročilu tudi pod škofom Urbanom delila, česar pa omenjeni gospod Urban nikakor ni hotel trpeti, temveč je zaradi tega dosegel ukaz kraljevega veličanstva itd. ter gospoda Pavla v ječo dal. Ko pa sem v tistem času bil (vikar) v Šentjerneju ter na to opozorjen, sem se po nasvetu nekaterih župnikov, svojih prijateljev, in po Kristusovem navodilu in zgledu umaknil. Tudi nisem prejel tistega ukaza kraljevega veličanstva itd. ali kakršnega koli poziva. Tudi se nisem izogibal ali umikal pravemu zaslišanju in razpravi, in to sem še zmeraj storiti pripravljen. Kljub temu me je gospod Urban brez kakršnega koli zasliševanja in pravega zagovora oropal službe in prebend ter mi vzel vse moje knjige, kar me je napotilo, da sem drugod iskal službe. (Trubar [1561] 1986, 87–88)⁴

Trubarjev zapis izrecno pričuje, da sta z Wienerjem dobro sodelovala in celo poudarja, da sta oba pridigala tudi v slovenščini, česar drugje še nismo zasledili. Njegova biografija seveda izkazuje, da je bil Kranjčan, torej tudi Slovenec, če bi o nacionalnosti v tistem času že smeli tako razmišljati. Vsekakor je bil naroden in vzgojen v našem osrednjeslovenskem okolju, ki ga je zagotovo dobro poznal in razumeval. To lahko razberemo tudi iz njegove oznake verskega položaja preprostih ljudi na Kranjskem, ki je seveda zelo podobno Trubarjevemu pisanju, ko neposredno zapiše, da se to dogaja »pri nas, na Kranjskem«.

Prav tukaj na Dunaju sem gospodom komisarjem med eksamenom, ko smo govorili o tem členu klicanja in češčenja, poročal, kako imamo zlasti pri nas v deželi Krajski zares praznovorno ljudstvo, na deželi namreč, ki zapušča Boga Gospoda in se v nevarnosti in stiski zateka samo k svetnikom, samo njih kliče v stiski in v tegobah in se vrh tega podaja na romanja, pada na kolena pred podobami, kliče in moli ne zgolj svetnike, temveč tudi podobe, jih moli kot Boga, ne neguje in ne

4 Tj. Rajhman 1986, 87–88.

pozna prav nobene razlike med Bogom in svetniki. Da, pri vsem, kar je res! Zapuščajo in iščejo pomoč in tolažbo samo pri svetnikih. Iz tega sem zaključil, da je veliko pomembnejše ljudstvo usmeriti k Bogu in pravilnemu klicanju, kot pa učiti klicanje in češčenje svetnikov. Kajti zloraba je velika in pravo klicanje in češčenje Boga je zelo načeto. A opazil sem, da te besede ljubljanskemu škofu sploh niso bile všeč, saj so njegove pridige večinoma govorile o časti, intercediranju, o klicanju in češčenju svetnikov, kot je vsakomur znano. In njegova največja pritožba glede mene je, da glede češčenja svetnikov in priprošnje mrtvih nisem učil njemu pogodu in da imam zakonsko ženo. A kako bi naj bil učil in živel proti moji vesti?« (Wiener [1548] 2017)⁵

Eden prvih temeljitejših zgodovinarjev reformacijske dobe J. V. Valvasor je že vedel o Wienerju povedati naslednje:

Medtem je tu in tam še več oseb dalo srce in priznanje tej veri, med njimi tudi Paulus Wiener, kanonik v Ljubljani; njegov korak k luterski veri pa ga je napotil čez meje domovine, zakaj gospod Urbanus, ljubljanski škof, ga je zatožil pri deželnem knezu (Ferdinandu prvem) in dosegel, da so ga izgnali iz dežele. In to se je zgodilo leta 1547. (Valvasor [1689] 1984, 166)

Zanimivo je časovno sovpadanje. Istočasno kot za Wienerja je na priporočilo škofa Urbana prišlo od cesarja Karla V. nanj ostro povelje, naj zapre Primoža Trubarja, takratnega župnika v Št. Jerneju na Dolenjskem. In Valvasor duhovito pristavlja:

Čeprav pa si je njegova knežja milost zelo prizadevala in omenjenega Trubarja povsod dala zasledovati, je vendarle le-temu prosti zrak bil prijetnejši od zaprtega; prihranil je škofu nadaljnji trud, pravočasno ušel iz dežele in se rešil na Nemško, kjer je v različnih mestih, v Rothenburgu ob Tauberi, v Kemptenu in v Urachu prebil v pridigarski službi štirinajst let. (Valvasor [1689] 1984, 167)

5 Paul Wiener: O klicanju in češčenju svetnikov. Glej prevod v pričujoči številki revije.

Veit Dietrich (1506–1549)
nürnberški škof

Zveze med Wienerjem, Trubarjem in Veitom Dietrichom (1506–1549) so morale biti tudi pristno prijateljske. Trubar je svoje prvo zatočišče na Nemškem dobil prav pri Dietrichu, torej pri tistem, na katerega naj bi vplival Wiener, ki mu je pošiljal pisma in ga pridobival za luteranstvo. Torej lahko sklepamo, da so bili vsi trije pisno že prej povezani, možno je celo, da je prav Wiener dal Trubarju priporočilno pismo za Dietricha v Nürnberg, preden se je odpravil na Nemško. Prav tako lahko z veliko gotovostjo mislimo, da je Trubar zelo natančno spremljal Wienerjev sodni proces in njegov zagovor, prav možno je, da mu je v njegov »haus-arest« pošiljal potrebno literaturo in dokumentacijo, na osnovi katere se je branil in si rešil življenje.

Ko se je Wiener leta 1549 v dolgem in zapletenem procesu zagovarjal pred tribunalom na Dunaju in bil rešen smrtne obsodbe, a bil potem izgnan na Sedmograško, je bil Trubar že v Rothenburgu. Gotovo sta morala po Wienerjevi rešitvi ostati v stikih, ki žal pisno niso dokumentirani. Tako se je dogodilo, da je bil Wiener prej posvečen v luteranskega škofa na Sedmograškem kot Trubar v Ljubljani in tako postal prvi slovenski luteranski škof. Trubar je to postal šele po vrnitvi v Ljubljano 1561.

Trubarjev kriptični zapis na njegovi prvi knjigi, namreč, da je bila natisnjena na Sedmograškem, gotovo kaže na to, da je imel z Wienerjem stike in namenoma izbral ta zapis. Če bi se Wiener pisal še Škrjanec, bi imeli ptiča pod klobukom, a ta nam je zaenkrat še ušel.

Valvasor piše, da je bil »prvi, ki je nauk protestantov na Kranjskem oživil in razglašal, ljubljanski kanonik z imenom Primus Trubar. To je sicer splošno veljavno mnenje, čeprav bi bilo mogoče tudi drugače. Wiener je kot pripadnik višjega socialnega sloja, ki je imel temeljitejšo izobrazbo in višji položaj kanonika in bil precej starejši, prej in lažje prišel v stik z Luthrovimi spisi. Na drugi strani pa seveda drži, da je bil Trubar še zelo mlad pri Bonomu v Trstu deležen humanistične izobrazbe in pouka o sodobnih evropskih humanističnih in teoloških tokovih.

Zagovor (revokacija) Paula Wienerja

Danes je znano, da je Wienerju v ujetništvu vsekakor uspelo oblikovati temeljit zagovorniški spis, ki ga je imenoval Apologija, ga v prepisu poslal prijatelju Trubarju, ta pa ga je posredoval Luthrovemu učencu Veitu Dietrichu, ki mu je nato s posredovanjem pri najvišjih odličnikih uspelo, da so Wienerja oprostili smrtne kazni in ga izgnali na Sedmograško.⁶ Dragoceni rokopis se je srečno ohranil,⁷ tako da ga lahko v prenovljeni strokovni podobi, za katero je poskrbel dr. Herman Pieters, beremo v samostojni knjižni objavi.

Rokopis ima dolgo in dramatično zapleteno zgodovino. Ta je natančneje sledljiva, odkar je je z zapuščino zgodovinarja in zbiralca Bernharda Raupacha prispel v Mestni arhiv Hamburg. Tam ga je leta 1897 odkril zgodovinar Albert Amlacher in na podlagi strokovnega članka Theodorja Elzeja, ki je bil tudi sicer naš najpomembnejši starejši raziskovalec slovenske reformacije, prepoznal, za kaj gre, ga skrbno in natančno prepisal v zelo lepem in čitljivem rokopisu. Rokopis s spremno študijo je leta 1914 ponudil v natis Sedmograškemu domoznanskemu društvu, ki pa je natis zavrnilo. Amlacher je potem celoto ponudil še na Dunaju

6 Povzeto po Pitters (2016) 2017.

7 Hranijo ga v državnem arhivu Sibiu/Hermannstadt (Arhivele Nationale ale României, Directia Judeteana Sibiu [Staatsarchiv Hermannstadt]), pod signaturo Ms. K. K. 30.

in v Ljubljani, vendar zaradi prve svetovne vojne do natisa ni prišlo. Po očetovi smrti je leta 1940 Amlacherjev sin gradivo predal Muzeju Brukenthal v Hermannstadt (Sibiu), vendar so surove okoliščine, tokrat druga svetovna vojna, spet preprečile objavo. Rokopis je pozabljen ležal v muzeju, čeprav je bil katalogiziran. Tu ga je znova odkril dr. Pieters ob raziskovanju življenja in dela Alberta Amlacherja in ga pripravil za sedanjo znanstvenokritično objavo.⁸

Dodati je treba, da do sedanje objave na Slovenskem nismo poznali nahajališča prepisa v Hermannstadtu, so pa naši raziskovalci vedeli za nahajališče izvornika v Hamburškem državnem arhivu. Podatek je objavil nemški raziskovalec zgodovine reformacije dr. Karl Reinerth, vendar brez podrobnejše in natančnejše predstavitve. Naša strokovnjaka za slovensko reformacijo, dr. Mirko Rupel in dr. Branko Berčič, sta na osnovi Reinerthovega zapisa poznala podatek o signaturi v hamburškem arhivu, vendar nobeden od njiju ob drugem delu nikoli ni prišel do tega, da bi si dragoceni dokument ogledal »in situ« in oskrbel kopije za našo Narodno in univerzitetno knjižnico. Tudi dr. Jože Rajhman, ki je iskal Trubarjeva pisma, temu dokumentu ni posvetil pozornosti. Kot njun naslednik v Rokopisni zbirki NUK sem poznal podatek o signaturi, ki me je dalj časa strokovno vznemirjal, zato sem se pisno obrnil na hamburški muzej in prosil za izdelavo posnetkov, vendar sem dobil odgovor, da rokopisa ni več na mestu, zato me toliko bolj veseli, da je prof. dr. Pitters imel boljše možnosti in več sreče, da je potrdil obstoj izvornika v Hamburgu in odkril prepis v Hermannstadtu, ga znanstvenokritično obdelal in pripravil za natis. S svojim delom je zapolnil več stoletij dolgo praznino v kulturni zgodovini slovenske reformacije.

Celoten rokopis obsega 16 poglavij. Seveda le celota daje popolno sliko Wienerjeve in takratne širše veljavne teološke podobe reformacije na Kranjskem, zato bi ga bilo treba prevesti v celoti. Za našo revijo objavljamo eno od temeljnih poglavij – Vom Anrufen und Anbeten der Heiligen –, ki osvetljuje luteransko razumevanje vloge in položaja svetnikov v Svetem pismu in njihovo češčenje v praktični liturgiji.

8 Pitters v svoji spremni študiji (v Wiener [1548] 2017, 7–8).

Pittersova oznaka Wienerjeva dela in pomena

Na zvezdnem nebeškem nebu je Wiener žal hitro ugasnil, njegovo delo pa je preživelo in se oplemenitilo, ko je kratek čas opravljal službo superintendenta in škofa reformirane cerkve v Hernmannstatu. Ob 500-letnici reformacije je prava priložnost, da vsaj deloma objavimo njegov zagovorniški spis tudi na Slovenskem. V njem se, kot smo zapisali na začetku, izkazuje kot pomemben sopotnik evropske in pomemben člen slovenske reformacije. V svojem spisu in delovanju se nam Wiener kaže kot izjemno razgledana in izobražena osebnost in izjemen poznavalec njemu sočasne in starejše sholastične teologije (Petrus Lombardus, Durs Scotus, Thomas von Aquino, Gerson), Poznal je tudi vse vodilne zgodovino pisce takratnega časa (Sigbertus, Platina, Laurentius Valla). Kot humanist je poznal tudi starogrške antične avtorje, Homerja kakor tudi starogrške in rimske filozofe. Spoznal se je tudi na pravniška vprašanja, modro razlagal konvencionalno pravo kot naravno prava, poudarjal je nasprotje in nenaravni položaj, ko sta tožnik in sodnik ista oseba (kadija tuži – kadija sudi). Bil je zagovornik svobode mišljenja in opozarjal na nespamet in nesmisle ter apeliral na naravno pravično sojenje, ki ga morajo spoštovati tudi nasprotniki. Imel je zrele in izdelane poglede na vlogo države, njene naloge in kompetence pri vladanju. Država se ne sme postavljati iznad absolutnega in si lastiti absolutno oblast. Svoboda mišljenja in različnih mnenj ne smeta biti opuščena. Na taki osnovi je Wiener z nepojmljivim pogumom odgovarjal svojemu kralju po svoji vesti in prepričanju, mu predočil zlobne kralje iz Stare zaveze in ga svaril, da mora prevzeti vso odgovornost za pravično vlogo do sodobnikov, ki jo ima kot kralj vseh podložnikov (ne samo pristašev). Enako je postavil merila za svobodo cerkvene avtoritete. Tudi cerkev si ne sme lastiti absolutne moči nad božjo besedo (resnico). Tudi papežev urad se ne sme predstavljati kot božji namestnik Kristusa. Ta je v cerkvi bitno prisoten, zato ne potrebuje niti namestnika niti duhovnika. Človek kot oseba, kot posameznik, je v humanizmu in renesansi dobil svoje nepogrešljivo in nezamenljivo vlogo. Ob tem lahko spet spomnimo na Kocbeka in njegovo antropocentrično krščanstvo, ki je s personalizmom postavljalo v središče svobodno, a seveda etično odgovorno osebo, s katero ni dovoljeno

trgovati. Takega gledanja seveda ni zmoglo sprejeti poznosrednjeveško evropsko papeško krščanstvo in prav tako ne papeštvo prve polovice 20. stoletja, ki se je še vedno oziralo k Avguštini Božji državi (*De civitate Dei*). Vztrajalo je, da je Kristusova vera izročena v varstvo papežu in kuriji, ki je zakonit varuh krščanskega spoznanja in vere. Tudi zato so v tridesetih letih tako grobo zatrli reformno gibanje duhovnikov delavcev v Franciji in Španiji, o katerem je Kocbek napisal odličen esej. Zanimivo je, da so bili iztrebljevalci »nove herezije« spet jeziti in dominikanci. Wiener je stalno pritrjeval in poudarjal vrednost in veljavnost človekove vesti in (opravičenja po veri). Na tem je temeljilo njegovo notranje prepričanje, da je človek notranje osvobojen in pravičen do sebe in drugih, da lahko ozaveščen služi družbi.

Ta pogled nazaj nas navdihuje s hvaležnostjo. Reformacija je bila verski izbruh, ki je vplival na celotno družbo. Nedvomno je imela evropsko razsežnost. Ob 500-letnici slovenske reformacije gre za našo skupno kulturno zgodovino. Pri tem je Wiener lahko zelo dober primer slovenskega prispevka v skupne razvojne duhovne, zgodovinske in kulturne procese.

CITIRANI VIRI

- Grdina, Igor. 2017. »Slovenska reformacija in mi«. V: *Beseda božja ostane na veke: študije k razstavi ob 500-letnici reformacije, Narodna in univerzitetna knjižnica, 4. april–10. junij 2017*, ur. Jonatan Vinkler, 67–81. Ljubljana, Koper: NUK, UP.
- Pitters, Hermann. (2016) 2017. »Paul Wiener (1494–1554) – Evropejec reformacije«. *Stati inu obstati* 13 (25): 186–92.
- Rajhman, Jože, ur. 1986. *Pisma Primoža Trubarja*.
- Trubar, Primož. (1561) 1986. Pismo ljubljanskemu škofu Petru Seebachu, 8. julij. V Rajhman 1986.
- Valvasor, Janez Vajkard. (1689) 1984. *Slava Vojvodine Kranjske. Izbrana poglavja*. Ljubljana: Mladinska knjiga.
- Wiener, Paul. (1548) 2017. *In causa fidei 1548: die dem König Ferdinand vorgelegte Verteidigungsschrift des späteren ersten evangelischen Bischofs der siebenburgisch-sächsischen Kirche*. Ur. Hermann Pitters. Sibiu/Hermannstadt: Editura Honterus.